

YUNAN İŞGALİNİN MEYDANA GETİRDİĞİ GÖÇ VE YUNANLILARIN YAPTIKLARI “TEHCİR” İN SONUÇLARI HAKKINDA BAZI DÜŞÜNCELER

CENGİZ ORHONLU

Paris sulh konferansında müttefiklerin Yunanlılar lehinde davranmaları sonucunda İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi kararlaştırılmıştı. Mondros mütarekesinin 7. maddesindeki “İtilâf devletlerinin” emniyetlerini tehdit eden bir durum karşısında stratejik noktaları işgal edebilecekleri şıkkına dayanıyorlardı¹. Bu karar Avrupa çevrelerinde de tam bir tasvip görmedi. Çünkü, özellikle Aydın bölgesinin durumundan bahsederek bu bölge üzerinde bir Yunan himayesinin teessüs etmesinin Türklerle Yunanlılar arasındaki nefreti arttırmaktan başka bir netice vermeyeceği ifade edilmekte idi². Fakat bu bir sonuç vermedi ve Yunan işgali gerçekleşme yoluna girdi. Nitekim Sadrazam Ferit Paşa, kendisine bu hususta verilen notayı kabul etti; bu notada, mütarekenin 7. maddesine dayanarak İzmir istihkâmlarının işgal edileceği, daha sonra verilen bir ikinci notada da mütareke hükümlerine dayanarak İzmir'in Yunan askeri tarafından işgaline karar verilmiş olduğu bildirilmişti (14 Mayıs 1919)³; bu haber gazetelerde sansür edilerek çıkmış ve durum bir emr-i vâki halinde kabul ettirilmek istenmiştir⁴. Bu durum hakkında Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa'nın mütalaası ibret vericidir. Ona göre bir hastalığın tedavisi için göze alacak ya katı bir ameliyatla hastalık nihayete erer, yahut ikinci derece olmak üzere bazı ilâçlarla önüne geçilmek istenir yahut da ihmal edilerek kendi haline bırakılır. Bir operasyon demek olan vuruşmayı mütareke yaptığımız için, yapamıyoruz, ilâç makamında olan notalarla işi durdurmak istiyoruz.

¹ Ali Türk geldi : *Mondros ve Mudanya mütarekelerinin tarihi*, Ankara 1948, s. 70.

² Gotthard Jaeschke : *Kurtuluş savaşı ile ilgili İngiliz belgeleri*, çev. C. Köprülü, Ankara 1970, s. 47-51.

³ Gotthard Jaeschke : a. g. e., s. 74, 75 vd.

⁴ M. Tayyib Gökbilgin : *Millî Mücadele başlarken*, Ankara 1959, s. 86, 87; krş. Gotthard Jaeschke : a. g. e., s. 77.

Çok ilerlemiş olan hastalığa notalar artık tesir yapamaz. Devlet yalnız, İzmir istihkâmlarının işgali için nota almıştır. O halde İzmir dışında vuku bulan Yunan işgallerini resmî kuvvetlerimizle karşılamak icap eder. Burada hâl-i hazır hükümet, bir taraftan müdafaa-dan menettiğimiz millete karşı kendisini hiç bir zaman mesuliyetten kurtaramayacak bir haldedir”⁵. Şevket Turgut Paşa gibi düşünen başka devlet adamları da olmasına rağmen Harbiye Nazırının tavsiye ettiği şıkka, yani İzmir dışına taşacak Yunan işgaline devlet kuvvetlerinin karşı durması hususuna, müracaat edilmedi. Bununla beraber artık diplomasi ile değil, davanın silâh ile mücadele etmekle kazanılabileceği hakkında düşünenler gittikçe artmaya başladı⁶.

Yunan işgali, 15 Mayıs 1919’da başladı⁷. Hükümet “İzmir’in İtilâf kuvvetleri tarafından işgaline dair olan Paris konferansı kararına itiraz etmezse de bir Yunan işgaline muvafakat etmeyeceğini, zira bu şehrin Yunanistan’la hiç bir ilgisi olmadığını, ahalisinin % 83 olan çoğunluğunun Türk olduğunu, bu sebeple en önemli şehirlerinden birinin katî işgalinin kabul edilemeyeceğini bildirmiştir⁸. İzmir işgali, memlekette büyük bir teessür ve heyecan uyandırmıştır; birçok yerde protesto gösterileri, toplantılar düzenlenmesine sebep olmuştur⁹. İzmir’in işgalinden sonra birbirini takiben işgal faciaları cereyan etmiş, aralarında Askerlik Şubesi Reisi Miralay Süleyman Fethi, Gazeteci Hasan Tahsin Recep, Tüccardan Bakırcı-zade Hâfız Sabri Beylerle otuzdan fazla subay şehit edilmiştir. Kışla ve hükümet konaklarına yapılan taarruz ve yağmayı Türk mahalle ve dükkânlarına yapılanlar takip etti. Yunanlılar İtilâf donanmasının himayesi altında yaptıkları bu şenî hareketlerden sonra mütareke hükümleriyle hareket kabiliyeti yok edilmiş Osmanlı ordusunun âtil durumundan yararlanarak yedi, sekiz gün içinde İzmir’in iç taraflarını da istilâ ettiler. İzmir ve yöresinde o kadar zulüm ve tecavüz yaptılar ki

⁵ 16 Ramazan 1337 tarihli olup Harbiye Nazırı Şevket Turgut Paşa’nın arzı.

⁶ Atatürk : *Nutuk*, İstanbul 1967, I., 2, 3; Gotthard Jaeschke : a. g. e., s. 78, 79; Kâzım Özalp : *Millî Mücadele*, 1919-1922, Ankara 1971, I, 4.

⁷ Bunun için bkz. G. Jaeschke: *İngiliz belgelerinin ışığı altında Yunanlıların İzmir çıkarması*, çev. Mihin Eren : *Bellekten*, XXXII/128 (1968), s. 567-576. Ayrıca bkz. B. S. Baykal : *İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali ve bu olayın Doğu Anadolu’daki tepkileri*, *Bellekten*, XXXIII/132 (1969), s. 517-575.

⁸ Ali Türkgeldi : a.g.e., s. 113, 114.

⁹ M. Tayyib Gökbilgin: a.g.e., s. 87, 88, 89 vd.

akisleri yurt içinden dışına taşıtı, araştırılması milletlerarası bir mesele oldu. İzmir ve havalisinde yaptıkları zulüm hakkında, Amerika, İtalya, Fransa, İngiltere temsilcilerinden ibaret olup birer Türk ve Yunan müşavirinden oluşan Tahkikat Komisyonu kuruldu. Heyetin vuku bulan zararları tespit edebilmesi için Aydın vilâyetinin dosyaları ve münferit istidalar, Komisyon üyelerinin emirlerine verilmişti¹⁰. “İzmir Tahkik Komisyonu”, 12 ekim 1919’da verdiği raporda, şikâyet edilen olaylarda Yunanistan’ın mesul olduğunu tespit ederek İzmirin de dahil bulunduğu Aydın vilâyetinde çoğunluğun Türk olduğundan buralarda Yunan askeri yerine müttefik askerinin ikame edilmesini tavsiye ettiler. Bu rapor¹¹, görüşülmek üzere, müttefiklerarası kurulmuş meclise verilmesine rağmen fiili bir sonuç meydana getiremedi. Çünkü, Yunanlılar bu fırsattan yararlanarak gayelerini tahakkuk ettirmek için derhal faaliyete geçmişlerdi. Meselâ Edirne vilâyetinden Dahiliye Nezaretine gönderilen, 14 kânunuevvel 1335 tarihli tahrirat Yunanlıların Batı Trakya’ya külliyetli göçmen getirmekte ve bunları iskân ettirmekte bulduklarını ifade etmektedir. Bundan anlaşıldığına göre, Yunanlılar programlı bir şekilde muhtelif vasıtalarla göçmen getiriyorlardı. Gelen göçmenleri, papaz, muallim, ihtiyat zabıtları ile birlikte iskân etmeye çalışıyorlardı. Burada şimdilik takip ettikleri bir siyaset de bölge kaymakamını ahalinin çoğunluğunu teşkil eden unsurdan seçmeleri idi¹².

Yunanlılar, İzmir bölgesine çıktuktan sonra az zamanda kuvvetlerini artırmışlardı¹³. Daha sonra iç taraflara da nüfuz etmeye çalışmışlar¹⁴ ve az zamanda büyük zararlar yapmışlardır. Bunun

¹⁰ Hariciye Nezaretinin 15 kânunuevvel 1335 tarihli ve 417 numaralı tezkireye cevabıdır.

¹¹ “İzmir ve mülhakatının Yunanlılar tarafından işgali üzerine icra-yı tahkikata memur olan müttefikin komisyonu”nun raporunun metni için bkz. *Türkiye’de Yunan fecâyi’i*, İstanbul 1337, “Dahiliye Nezareti: Muhâcirin müdiriyet-i umumiyesi neşriyatından: 4, 131-134, 281-287.

¹² 189 numara ve 30 teşrinisani 35 tarihli Kalem-i mahsus müdiriyeti ifadeyle vârid olan tahrirat-ı vezâretpenâhilerine cevabdır.

¹³ Yunan kuvvetlerinin yüz bini aştığı ve yerli Rumlarla işbirliği yaparak nüfuz dairelerini genişletmeye teşebbüsleri ve Yunanistan’ın muhtelif kısımlarından getirdikleri göçmenler için Aydın vali vekâletinden gelen 23 şubat 1336 tarih ve 180 numaralı tahriratın sureti (*Harf Tarihi Vesikalari Dergisi*, Yıl 6, Sayı 21 (Ankara 1957), vesika No. 545).

¹⁴ 9 şubat 1336 tarihli olup Dahiliye Nezaretine (*Harf Tarihi Vesikalari Dergisi*, yıl 6, Sayı 21 (Ankara 1957), vesika No. 544).

üzerine, yer yer Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerinin teşekkül etmiş olduğu görülüyor. Merkezi İstanbul'da olan *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye* adlı cemiyet, Yunanlıların yaptığı bütün faaliyeti takip ederek yavaş yavaş mukabil tedbirler almaya başladı. Cemiyetin genel merkezi, Sadaret makamına Yunan işgal ve zulmü sonunda bölge halkının durumunu belirten bir tahrirat göndermiştir¹⁵. Buna göre, on binlerce kişi sefil ve perişan bir durumda olup Aydın ve havalisinden ayrılmak mecburiyetinde kalan soydaşların durumunun endişe verici olduğu belirtilmektedir. Şu ibareler hem bu muvakkat fakat mecburî göçün, hem de insanların o zaman içinde buldukları ruh hallerini vermesi bakımından ilgi çekicidir:

“Bi cürüm soğukların tesiri ile titreyen ve gündün güne kuvve-i hayatiyelerini gâib eden bu biçârelerin hâline bakıp da ağlamamak gayri-kabildir. Şimdiye kadar mevsim-i sayf hasebiyle şedâid-i havaîye ve emrâzdan masun kalan ve ömürlerini naz u ni'am içinde imrâra alışıık bulunan evden yurtdan eşyadan mahrum mevsim-i şitânın hulûliyle ferda-yı seyyâhin taht-ı tehdidinde” bulunmakta idiler. Bu şekilde yerlerini, yurtlarını bırakarak göç etmek mecburiyetinde kalanların ilk hamlede 80.000 kadar olduğu tahmin edilmektedir.

Yunanlıların zulüm ve baskılarından dolayı yerlerini terk etmiş olan Türkler yerlerine dönmek imkânından mahrum bırakılmışlardı. Buna ilâve olarak Aydın vilâyetindeki Rum unsurunu çoğaltmak maksadı ile birtakım Rum gruplar göç ettirilmişti. Bu hususlar İtilâf devletlerinin mümessillerine aksettirilmişti. Fakat İngiltere gibi yabancı devlet temsilcileri Rum göçmen getirilmesi meselesini başka şekilde tevil etmek suretiyle açıklamak ve Türkleri oyalama cihetine sapsmışlardı. Bu hususta İngiltere temsilcisinden alınan cevapta Kuva-yı Millîye tarafından işgal edilen kazalarda bulunan Osmanlı mültecilerinin durumlarını düzeltmek için ardından terhis edilmiş askere ait battaniye ve elbiselerin dağıtılması tavsiye edilmişti. Rum göçmenlere gelince I. Dünya Savaşından önce ve savaş sırasında 200-300 bin kadarı devlet tarafından göç ettirilmiş veya evlerini terke mecbur edilmişti. Bunun için onların da vilâyet içindeki Türk mül-

¹⁵ *Hareket-i Millîye Redd-i İlhak hey'eti* Aydın havalisi merkezinden gelen 3.XI.1335 tarihli telgrafname. Bu telgrafın sureti gazetelerde yayınlanmak üzere İstanbul'daki *İzmir Müdafaa-i Hukuk-ı Osmaniye Cemiyeti* tarafından Sadaret makamına gönderildi.

tecileri gibi köylerine dönmek istedikleri bildirilmişti¹⁶. Buna karşılık Yunan hâkimiyetinin bölgede çoğunluğu temin için başka çarelere de başvurduğu görülmektedir. İşgal kuvvetleri bunun için Yunan hükümetinin verdiği son kararın uygulanmasına geçmişti. Buna göre, Balkan Savaşını takiben mubadele edilmiş olan Rumlarla askerlikten kaçmış olan Rumlar ve eski Yunanistan ve adalardan pek çok Yunanlı kendilerine arazi ve çiftlik verileceği vaadi ile Anadolu'ya nakledilmeye başlanmıştı. Rumlar, sahipli araziden zorla göç ettirilmiş Türklerin hanelerine ve çiftliklerine yerleştirilmekte idiler. Yunan hükümetinin işgal altında tuttuğu yerlerde yaşayan Türkleri imha siyasetini bu suretle İzmir bölgesinde de icra etmeye çoktan başlamıştı. Türlü bahanelerle masum insanları tevkif ve katletmekte, onlara türlü işkenceler uygulanmaktadır. İzmir Polis Müdüriyetinden bu hususta Dahiliye Nezaretine gönderilen mufassal rapora dayanılarak Osmanlı Devletinin Hariciye Nazırı hâlâ diplomasi kaidelerine riayet ve İtilâf devletlerinin dikkatlerini bu noktalara çekmek sureti ile yani diplomasi yolu ile meselelerin halledilebileceği kanaatinde idi¹⁷. Yunan makamlarının emellerini gerçekleştirmek için İzmir'deki Müslüman mahallelerinde Yunan devriye kollarını arttırmakta ve işgal ettiği diğer yerlerde de Rum çeteler teşkil edilerek Türk köylerine devamlı hücum ettirilmekte idi. Bu bakımdan İzmir'e yakın yerlerde oturanlar, Rum çetelerden dolayı emniyetsizlik yüzünden İzmir şehrine göç ediyorlardı. Bu göçmenler, Yunanlı memurlar tarafından sıkı muayeneye tabi tutuluyor, ayrıca İzmir Türk polisinin silâhları da toplanıyordu. Kuvayı Milliye ile temasta bulduklarından dolayı Tire eşraf ve memurlarından 40 kadarının Bayındır'daki Yunan Divan-ı Harbi'ne sevk edildiği görülmüştür. Yunanistan'ın işgal sınırlarını genişletmek hususundaki askerî hareketleri, artık diplomasi ile işin halledilemeyeceğini, nefsi müdafaa için silâhlı mücadelenin yapılması hususundaki kanaatleri daha da kuvvetlendirdi.

Silâhlı mücadele, Yunan işgalini hemen takiben fiilen başlamıştı. Bazı genç subaylar İzmir'e ne yolda yardım yapılabileceği hususunda İzmir işgalinden üç gün sonra toplanıp konuşmaya başla-

¹⁶ 4 şubat 1336 tarihli Hariciye nazırı'ndan Sadarete takdim edilen arıza.

¹⁷ Dahiliye Nezâreti'nden Mehmed Şerif Paşa imzası ile 3 rebiyülevvel 1338 ve 26 teşrinisanî 1335 tarihinde Sadaret makamına mahrem arıza.

mışlardı. Bunu takiben yavaş yavaş küçük mukavemet grupları teşekkül ederek içerilere ilerleyen düşmana mukavemet edip ve hatta onları geri atmaya başardılar¹⁸. Nitekim çoktan teşekkül etmiş olan millî çeteler bu yolda başarılar elde ederek kalplerde umutlar uyandırmıştır. Millet'in işbirliği ile elde edilen bu başarılar Kuvayı Milliye'nin kurulmasına ve gelişmesine yol açtı. Bilindiği gibi, bu yolda ilk çatışma Ayvalık'ta olmuştur¹⁹. Meselâ Salihli taraflarında bir Yunan alayının hücumu ile 43 saat süren bir çarpışma olmuş ve Yunanlılar 300 kişi zayıat vererek geri çekilmişlerdi²⁰.

Yunan işgalinin meydana getirdiği bu göç meselesinin bölgede ne gibi bir durum yarattığını Aydın Muhacir'in müdiriyetinden gelen yazı, gayet açık anlatmaktadır. Buna göre, Aydın'da göçmenlere ait muameleler, son olayların tesiri ile meydana gelen sel gibi göçmen akını dolayısıyla daha bir nezaket arz etmişti. Zira daha evvelki devirlerde vuku bulmuş olup vilâyetin muhtelif yerlerinde esasen yığılmış bir şekilde bulunan binlerce göçmen ve mültecilere, Müslüman ve Müslüman olmayan binlercesi daha ilâve olmuştu. Savaş sırasında başka yerlere nakledilen kimseler mütareke yapılır yapılmaz memleketlerine dönerek terk ettikleri mülklerine yeniden sahip çıkmış olup bunun sonucunda da onların yerlerine yerleştirilmiş on binlerce göçmen açıkta kalmıştı. Gerek bunların ve gerekse işgal dolayısıyla yerlerinden çıkıp, daha doğrusu kaçmak mecburiyetinde kalmış olan ve vilâyet içinde miktarı yüz elli bini aşan göçmen ve mültecilerin iskân ve iâşe ve yerleştirilmeleri, o zamanki şartlar içinde halledilmesi imkânsız önemli meseleler ortaya çıkarmıştı. Meselâ işgal kuvvetleri ile birlikte dönen Rum ve Ermenilere ait olduğu iddia edilen menkul ve gayri menkullerin sahiplerine iadesi meselesi ihdas edilmişti²¹. Bunun idaresi ve tasfiyesi işi de Muhacir'in idaresine

¹⁸ Kâzım Özalp : a. g. e., I., s. 12, 13 vd.

¹⁹ Ayvalık'ta, 172. Alay Kumandanı Kaymakam Ali Bey (Çetinkaya) bulunuyordu. 28 mayısta Ayvalık'a çıkarma teşebbüsünde bulunan Yunan kumandanına karşı koyacağını bildirdi. İzmir'den sonra Yunanlılarla ilk çatışma burada oldu (Kâzım Özalp : a. g. e., I., s. 14, 15).

²⁰ 10 safer 1338-9 teşrinisani 1335 tarihli olup Dahiliye Nezaretinden nazırın imzası ile Sadarete gönderilen arıza.

²¹ Aslında Yunanlıların faaliyetleri ileriye göre hazırlanmıştı. Bir taraftan Anadolu Rumlarından gizli bir şekilde askerî teşkilât kurmakta idiler. İşgal sahasındaki Rum nüfusunu arttırmak için Bursa, İzmit, Gelibolu, Konya, Ankara gibi yerlerden de metropolitler vasıtasıyla Rumlar, dikkati çekmeyecek bir şekilde ayrı

تاریخ

خلافتی

۴۶۷۲۹

دوره ساری...

مدونه چاکر...
 برنای...
 و...
 قاطعی...
 بر...
 و...
 قاطعی...

دیناری

۱۷

Handwritten signature

Res. 2 — Dahiliye Nazırı Ahmed İzzet Paşa'nın Yunan işgali sonucunda Aydın bölgesinde meydana gelen göç hakkında sadarete gönderdiği yazı

سدادت عظمى مکتوبى قلمى				تاریخى	سودى	اورداق نومردوسى
قلم نومردوسى	۱۰۵۴	مقابله ایدیلر	۱۰۵۴	تاریخ تیبیس	۱۲	۴۴۸
مقابله ایدیلر				تاریخ تیبیس	۱۲	۴۴۸
				تاریخ تیبیس	۱۲	۴۴۸
				تاریخ تیبیس	۱۲	۴۴۸

خارجیه تقاریریه

یونانیلرک ایواجیه ویسفا قضاوه مرکز و مقاماتیه اشقیایه تری و سالتیه

اهالی اسلاییه یی ییج و کئی آخوه نقلایه صرب و صیاتیکه اولوقدی قلم

سلاویه تهر قلمیه اشقیایه یسه اولوقدی به کیم بوباید ایجاب ایدیلر

زوجه تشات لازمده اجراسه قلمیه راقیه نفرتی و کالت صیدیه سده

وارد اولوبه ۱۸ مارش ۱۹۰۴ تریخه و ۹۰۰ نومردونونکره مریجه تی صوبه

دولتیه تشات قلمیه و سدریات حاضره اهمیت بولمسه (قلمیه اوقیانیه)

سریعا ایفا و ایساره و موقوفه اعمار سده هکتس .

باشا علیه و سدرت تشات

Res. 4 — Yunanlıların Ayvacık ve Biga kazalarına tecavüzlerine ve ahaliyi başka yerlere "tehcir" ettiklerine dair Sadaret Mektubî kaleminden Hariciye Nezaretine gönderilen yazı

yüklenmişti. O zaman boş bulunan Aydın Muhacirin Müdürlüğüne eski Beyşehir Kaymakamı Hasan Fâik Bey tayin olunmuştur²². Yunan işgalinin meydana getirdiği bu mecburî göç hareketi yalnız İzmir ve Aydın bölgesine inhisar etmemişti. Ayvacık ve Biga kazalarının merkez ve mülhakatında tertip ettikleri eşkiya çeteleri vasıtası ile ahaliyi başka bölgeye nakletmekte idiler. Bu baskı ve zulümden kurtulmak isteyen ahali göçe mecbur ediliyordu²³.

Yunanlılar tertibat ve askerî teşkilâtları vasıtası ile Osmanlı idaresini zaafa uğratmak için her vesileden yararlanıyorlardı²⁴. Yunan işgal idaresi, bir müddet sonra da İzmir bölgesinde görev yapan kadı ve müftülerin tayin, azil ve değiştirilmeleri işine de karışmaya başladı. Vakıf muamelelerine ait, şer'î işler, İzmir'deki Yunan Fevkalâde Komiserliği tarafından Evkaf komisyonuna verilmesine teşebbüs edildi²⁵. İzmir'deki Yunan Fevkalâde Komiserliği unvanını Vali-i umumîliğe çevirmişler ve işgal ettikleri yerlerde Yunan kanun ve nizamlarını uygulamaya başlayacakları da duyulmuştu²⁶. Daha sonra olmakla beraber Yunan işgalinde bulunan arazide Yunan drahmisinin muayyen rayiçe yürürlüğe koymaları Osmanlı Devletinin bir başka diplomatik yoldan itirazlarına yol açmıştı²⁷. Bu bölgede teşekkül eden millî çetelerin Kuvayı Milliyeye dönüşmesinden sonra işgal devletleri temsilcilerinin bunlardan bahsediş tarzı da dikkati çekmektedir. Daha evvel de işaret edildiği gibi İngiltere Fevkalâde Komiserliğinden gelen 21 ocak 1920 tarihli bir yazıda Aydın vilâyeti'nin Kuvayı Millîye tarafından ele geçirilen kazalarındaki Os-

yollardan İzmir'e celbedilmekte idi (Aydın vilâyeti vekâletinden alınan 20 kânunusani 1336 tarih ve 47 numaralı tahriratın sureti: *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Yıl 6, Sayı 21 (Ankara 1957), vesika No. 540).

²² Dahiliye Nazırından Sadrazam'a 6 rebiyülevvel 1339 tarihli.

²³ Sadaret Mektubî Kalemi'nden 10 ramazan 1339 tarihle Kale-i Sultaniye mutasarrıflığı tarafından bildirilmesi üzerine 18 mayıs 1337 tarihle gereğinin yapılması için Hariciye nezaretine.

²⁴ Aydın vilâyeti vekâletinden alınan 1 şubat 1336 tarihli tahriratın sureti (*Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Yıl 6, Sayı 21 (Ankara 1957), vesika No. 541).

²⁵ Şeyhülislâm Nuri Efendi tarafından Sadaret makamına 19 recep 1340 tarihli yazışma.

²⁶ 16 rebiyülâhır 1339 tarihli Hariciye Nazırından Sadaret makamına.

²⁷ İşgal kuvvetlerinin subay ve memur maaşları için 1 drahmi 12,5 kuruşa eşit olarak kabul edilip bu uygulanmaya başlanmıştı (Hariciye Nazırı'ndan Sadaret makamına 20 zilkade 1339 tarihli).

manlı mültecilerinin felâketli durumları hakkında evvelce de birtakım raporlar verilmişti. Mültecilere yardım için evvelce de yapıldığı gibi Osmanlı ordusuna ait olup terhis edilmiş erlere ait bulunan külliyetli battaniye ve elbiselerin dağıtılmak üzere kendilerine — İngiltere Fevkalâde Komiserliği'ne — teslim edilmesini teklif ediyorlar; ayrıca İngiltere Komiserliği'ne sunulan suale cevaben tahririn ikinci kısmında Batı Anadolu sahillerindeki limanlara yapılan Rum göçü için de şu mütalaayı ileri sürmekte idi: Bunlar gerek I. Dünya Savaşından önce ve gerek savaş sırasında 200.000 ile 300.000 arasındaki Osmanlı Rumlarının devlet tarafından tehcir veya evlerini terke mecbur edilmiş kimseler olup 5-6 yıl çok müşkül şartlar altında hayatlarını sürdürmeye çalışıyorlar. Bunların Aydın vilâyeti içindeki Türk mültecileri gibi köylerine dönmek istedikleri kanaatinde olduğunu ifade ediyor²⁸. İngiltere Fevkalâde Komiserliği burada meseleyi basite indirgeyerek göçmen Türklerin memleketlerine dönmelerine karşılık Rumların dönmelerini kabul ettirme yolunda mütalaa beyan etmiştir. Bu şekilde Yunan emellerini zımnen destekler gibi bir tavır takınmıştır. Yunan işgalinden yurtlarını terk eden Aydın vilâyeti göçmenlerinin topraklarına dönemedikleri için işgal edilmiş yerlerin Yunanlılar tarafından tahliye edilmesi için tekrar siyasî teşebbüste bulunması, bu gerçekleştirilemediği takdirde Türklere yapılan tecavüzlerin menedilmesi hususunda diplomatik yoldan yeniden çalışmalar yapılmıştı²⁹.

Yukarıda gösterilen meselelerin hiç biri diplomatik yolla halledilmemiştir. Elinde hiç bir kuvvet olmayan Osmanlı Devleti, bunu bildiği halde müteaddit kereler bu yolla bu ve diğer meseleleri halle çalışmış fakat muvaffak olamamıştır. İşte bu durum, yurdu işgal altına girmiş olan Türklerin mevcut alternatiflere yani Kuvayı Milliyeye katılmalarında büyük bir rol oynamıştır. Öyle anlaşılıyor ki Osmanlı Devletinin bu tutumu, onun Türk halkı indindeki nüfuzunu yok ederek yeni teşekkül etmekte olan millî hükümeti desteklemelerinde ve ona fiilen katılmalarında en büyük rolü oynamıştır.

²⁸ Hariciye Nazırından 4 şubat 1336 tarihli Sadaret makamına yazılan arz.

²⁹ İngiliz Fevkalâde Komiserliği'nden Hariciye Nezaretine 21 ocak 1920 tarihli gelen tahririn tercümesi.

I

Ma'rûz-ı çâker-i keminelidir

Yunan işgâli üzerine kesb-i ehemmiyet ve vüs'at etmiş olan Aydın muhâcirîn mu'amelâtı hâdisât-ı ahîrenin tevlid eylediği sel-i hicret dolayısıyla de bir kat daha kesb-i nezâket eylemeğin ve vilâyetin ak-sâm-ı muhtelifesinde zâten mütekâsif bir halde bulunan binlerce muhâcirîn ve mültecilere müslim ve gayr-ı müslim daha bir çok nüfus inzımam etmiştir. Harb-ı umûmî esnâsında ahar mahalle nakl edilen eşhâsın mütârekeyi müte'akib memleketlerine avdetle emvâl ve emlâk-ı metrûkelerine yeniden tasarrufları bi't-tab'i buralarda mukaddemâ yerleşdirilmiş olan binlerce muhâcirinin açıkda kalmasını intâc eylediğinden gerek bunların gerek anfü'l-arz işgâl dolayısıyla de yerlerinden çıkup cenâb-ı re'fet-i hükûmete ilticâ eden ve dâhil-i vilâyetde mikdârı yüz elli bini mütecâviz bulunan muhâcirîn ve mültecilerin iskân ve iâşe ve ibâte ve sevklerine ve memleketlerine avdet eden Rum ve Ermenilerin emvâl-i menkule ve gayr-ı menkulelerinin i'âdesi husûsunda muhâcirîn idâresine müretteb vezâifin ta'kib ve icrâsına müte'allik mu'amelât-ı esâsiyenin hüsn-i ifası zımında el-yevm münhal bulunan vilâyet-i müşârunileyha muhâcirîn müdîriyetine umûr u idârede sâhib-i tecrübe ve fa'al bir zâtın ta'yini muktezi görülerek mekteb-i hukukdan aliyyü'l-a'lâ derece de me'zûn ve müte'addid kaza kaimmakamlıklarında hüsn-i hizmet ve liyâkatı mesbûk ve meşhûd olan Beğşehir kaimmakam-i sâbıkı Hasan Fâik Beğ'in icrâ-yı me'mûriyeti tensib ve olbabda ki irâde-i seniyye lâyiha sûreti leffen takdîm-i pîşgâh-ı sâmilere olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i veliyyü'l-emrindir.

Fî 6 Rebiülevvel sene 1339, ve fî 17 Teşrin-i sâni sene 1336

Dâhiliye Nâzırı

Ahmed İzzet

2

Hâriciye Nezâreti celîlesine

Yunanlıların Ayvacık ve Biga kazaları merkez ve mülhakatında eşkıya çeteleri vesâletiyle ahali-i İslâmiyeyi cem' ve mahall-i ahara nakl ile darb ve haps etmekte oldukları ve ta'addiyat-ı vâkı'adan ahalinin hicrete mecbûr kaldıkları Kal'e-i Sultaniye mutasarrıflı-

ğından iş'âr edilmiş olduğundan bahisle bu bâbda icab edenler nezdinde teşebbüsât-ı lâzımenin icrâsı hakkında Dâhiliye nezâreti vekâlet-i celîlesinden vârid olan 18 mayıs sene 1337 târihli ve 392 numrolu tezkire merbutatiyle savb-ı devletlerine tisyâr kılınmış ve münderecâtı hâiz-i ehemmiyet bulunmuş olmağla iktizasının serîan ifa ve inbâsına ve melfûfların i'âdesine.....

Bâ işâret-i aliyye-i hazret-i müsteşârî

3

Memâlik-i Osmaniye'nin ba'de'l-mütâreke işgal olunan veya tamamen işgal mahiyetinde olmaksızın düvel-i itilâfiye askeri bulunan menâtik ve mevâzi'de ve bilhassa Aydın vilâyetinin yunanlılar tarafından işgal edilmiş olan ve el'an işgalleri tahtında bulunan aksamında hukuk-ı düvel kavâidine ve işgal kuvvetlerince ri'âyet edilmesi lâzım gelen usûle muhalif olarak gerek devâir-i hükûmet ve gerek efrâd-ı ahali aleyhine îka' olunan zarar ve hasarın tetkik ve tesbiti zımında bâ emr-i sâmi-i sadaret-penâhî müteşekkil komisyonumuz 24 mart 336 târihinde mâliye nezâretinde bi'l-ictimâ' mukarrerât-ı atıye ittihaz olunmuşdur.

Gerek devâir-i resmiye ve gerek eşhâsa ba'de'l-mütâreke îrâs edilmiş ve edilmekte bulunmuş olan zararların tam olarak tesbiti hayli bir zamana mutavakkıf görülmekte ve halbuki hükûmet-i seniyyenin sulh konferansına târih-i da'veti henüz ma'lûm olmağla beraber bunun karîben vuku'u melhûz bulunmakta olduğundan her dürlü isti'câl ve mesâ'îye rağmen bu işin kısa bir müddet zarfında yetiştirilmesi kabil olamaması mülâhazasıyla komisyonumuz bu cihetin şimdiden nazar-ı dikkate arzını zarûri görmektedir. Zarar ve ziyânların Aydın vilâyetine âid olan kısmı Muhacirîn Müdiriyyet-ı Umûmiyesi tarafından el-yevm ihzâr edilmekte bulunmuş ve Adana ve cihât-ı sâireye âid ba'zı dosyaların da Hâriciye nezâret-i celîlesine vürûd eylediği istihbâr kılınmış ise de gerek bu cihetlerde ve gerek Memâlik-i Osmaniye'nin aksâm-ı sâiresinde vuku'a getirilmiş ve getirilmekte bulunmuş olan hasara âid henüz elde tam ve kat'î hiç bir ma'lûmat ve vesâik mevcûd değildir. Binâ-naleyh işgaller neticesinde arazi-i meşgulede gerek devâir-i hükûmetin ve gerekse eşhâs-ı hakikiye veya hekimiyenin mal ve can i'tibariyle duçar oldukları bi'l-umûm zarar tamamen ta'yîn ve tesbît

edilebilmek üzere keyfiyet Dâhiliye nezâret-i celilesince usûlü dâiresinde alâkadârana ve bu meyânda Duyûn-ı umûmiye, Tütün rejisi, Evkaf ve Seyr-i sefâin gibi müesseselerle şirketlere ta'mîm edilerek zararlarını tesbit ve ihbâra da'vet olunmaları ve gerek Hâriciye nezâret-i celilesinde ve gerek Muhâcirin Müdiriyyet-i Umûmiyesinde bulunan ve devâir-i sâirede de bulunmak ihtimali vârid olan vesâik ve cedâvilden de komisyona seri'an ma'lûmat verdirilmesi tezekkür edilmiştir. Alâkadâranca ihbâr edilecek zarar ve hasarın yeknesak bir şekilde olması icab eylediğın hasarat-ı mâliye için melfûf (1) numrolu nümune hayat ve ırz mes'eleleri için melfûf (2) numrolu nümune mucibince cedveller tab' ve alâkadaranca makamat-ı âidesine vuku' bulacak ihbârât bunlara nakl edilerek vesâik-i asliyesiyle beraber komisyona i'tasının arzı münâsib görülmüştür. Elyevm taht-ı işgalde bulunup makâmât-ı âidesince mahallinden ma'lûmat ahzı kabil olamayan yerler için bir karar ittihazı ise rey-i sâmi-i sadaret-penâhî ye menût bulunmuştur.

Gerek Hâriciye nezâret-i celilesiyle Muhâcirin Müdiriyyet-i Umûmisi'nde elyevm mevcut evrak ve vesâiki tasnif ve kayd etmek ve gerekse Dâhiliye nezâret-i celilesince anfen ma'rûz olduğu üzere alâkadârana yapılacak ta'mîmi müte'âkib ve alınacak ma'lûmat ve vesâiki teslim ve kayd ve tasnif etmek üzere komisyon ma'iyetine derhal bir hey'et-i kalemiye terfiki ve iş bu hey'et-i kalemiyenin şimdilik Mâliye, Hâriciye ve Dâhiliye nezâret-i celileleri me'mûriyyetinden ittihaz buyurulacak şerâit-i lâzıme yi hâiz ikişer efendiden teşkili tezekkür ve tensib olunmuştur. Fî 24 Mart sene 1336

Bükreş (?) Mümessil-i Siyasisi Aşâir ve Muhacirîn Müdir-i Umûmisi

Hey'et-i Teftişîye-i Mâliye

Müdür-i Umûmisi

